

ning har kartlagt den förändringskapande tidsperiodens kvinnliga konstnärskap. Franska konstnärinnor har fått särskilt mycket uppmärksamhet både i svensk och internationell forskning. I Sverige har forskare dykt ner i arkivens djup för att bilda sig en uppfattning om det egna landets situation. Nationalmuseets utställning där fransk och svensk konst kombinerar erbjuder ett tillfälle att jämföra kvinnors skaparverksamhet i två olika europeiska länder.

Omständigheterna i Sverige och Frankrike skiljde sig från varandra. Den franska revolutionen påverkade enligt utställningskatalogens författare också konstbranschen. Å ena sidan gjorde den slut på den franska konstakademins monopolställning men å andra sidan resulterade den i att kvinnor inte längre alls kunde få utbildning i offentlig regi. Under de påföljande åren sökte många damer sig till privata konstskolor och fler kvinnor än förr ställde ut sina verk. I Sverige präglas utställningsperiodens början av många verksamma amatörkonstnärinnor. Från och med Konstakademiens utställningar 1784 fick vissa av målarnorna börja visa upp sina verk inför offentligheten. De svenska kvinnorna blev även aktiva utställningsbesökare och ibland ordinarie ledamöter i Akademien så tidigt som på 1790-talet. Utvecklingen beredde väg för det för sin tid relativt progressiva beslutet att öppna konstutbildningen för kvinnor 1864.

Stolthet & fördom är upplysande läsning för alla som är intresserade av det sena 1700-talets och det tidiga 1800-talets konst och samhälle, kvinno-, kultur- eller dräkthistoria. Den erbjuder en mångfacetterad inblick i de dåtida kvinnliga konstnärernas liv och arbetsvillkor. Samtidigt är katalogen en intressant beskrivning av hur kvinnans plats i den moderniserande världen återspeglas i konsten.

SARA MEDBERG
TEOL. MAG., HELSINGFORS

LU SEEGER
**“Vati blieb im Krieg”:
Vaterlosigkeit als ge-
nerationelle Erfahrung
im 20. Jahrhundert –
Deutschland und Polen.
Göttinger Studien zur
Generationsforschung.
Veröffentlichungen des
DFG-Graduiertenkollegs
“Generationengeschichte”.
Band 13. Göttingen:
Wallstein Verlag 2013. 620 s.**

Toisessa maailmansodassa kaatui tai katosi 4,7 miljoonaa saksalaista sotilasta. He jättivät jälkeensä 1,7 miljoonaa leskeä, 2,5 miljoonaa puoli- ja noin 100 000 täysipoua lasta. Isättömistä 95 % kuului sukupolveen, joka oli syntynyt vuosien 1935–1945 välillä. Vastaavasti 1920-luvulla syntyneistä saksalaisista miehistä 30 % sai surmansa toisessa maailmansodassa, heistä valtaosa itärintamalla. Sodan jälkeisillä avioliittomarkkinoilla vallitsi noin kahden miljoonan miehen vajaus. Sotasurmat muodostivat näin sekä henkiin jääneille miehille, kotirintaman naimaikäisille naisille että orvoiksi jääneille lapsille merkittävän sukupolvikysymyksen. Joissakin kouluissa joka toisen lapsen isä oli kaatunut tai kadonnut sodassa.

Lu Seegers toimii dosenttina ja lähihistorian tutkijana Hampurissa (Forschungsstelle für Zeitgeschichte, FZH), mutta tutkimuksen viitekehäksessä esiintyvä sukupolvihistoria liittyy ”mannheimilaisena metodina” tunnettuun tutkimussuuntaukseen, jota on harjoitettu erityisesti Göttingenissä. Tutkimus ei ole perinteinen saksalainen ”teoria ja tosiasiat”-tyyppinen esitys, vaan tutkija kysyy myös, missä määrin sotaorpous muodostaa historiallisen sukupolven edellytyksenä olevan avainkokemuksen. Sotaorpouden purkamisen yksilöllisiksi kokemuksiksi siirtää tutkimuksen painopisteen sukupolven kollektiivisesta elämäkerras-

ta yksilöihin. Tämä kuvastuu myös teoksen massiivisessa sivumäärässä.

Lopputuloksena on monisyinen kertomusten ja kokemusten kirjo. Toisaalta valittu metodi tekee vaikeaksi tehdä yleistäviä johtopäätöksiä. Erityisesti tämä koskee Puolaa, jossa isänsä menettäneet eivät muodosta yhtenäistä joukkoa, vaan haastateltuina on niin sotilaiden kuin esimerkiksi holokaustin uhrien lapsia. Seegers ei mielestäni tee riittävästi selvää eroa kaatuneiden ja murhatuksi tulleiden isien välillä, vaikka voisi olettaa, että myös isän menettämisen tavalla on merkitystä trauman käsittelylle. Hän ei myöskään kiinnitä huomiota puolalaiseen kollektiiviseen uhriksi joutumisen kokemukseen, jonka eriyttäminen yksilöiden traumaattisista kokemuksista olisi mielestäni ollut tarpeellista, joskin haastavaa. Kokonaisuudessaan Puola jää tutkimuksessa lapsipuolen asemaan osin siitä syystä, että Puolassa tällainen tutkimus on vasta alussa.

Tutkimustehtävässään Seegers sanoutuu irti yleistyksistä ja ilmaisee olevansa ensisijaisesti kiinnostunut siitä, miten sotaorpous vaikutti isättömiksi jääneisiin alaikäisiin lapsiin ja heidän identiteettinsä muodostumiseen sodanjälkeisessä maailmassa. Metodisesti tutkimus on monipuolinen ja harkittu. Seegers pohtii esimerkiksi toistuvasti muistiin perustuvan kokemuksen aitoutta. Usein hän joutuu toteamaan, että lapsuudenaikaisten muistijälkien lisäksi kertojien tarinoissa on havaittavissa myös muita tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, mitä haastateltavat muistavat ja miten he muistavat isäänsä. Erityisesti perheen tapa käsitellä muistoja vaikuttaa selvästi yksilöiden kokemuksiin.

Seegers ei tietoisesti erota historiallista sukupolvikokemusta siitä, mikä on muodostunut perheen tulkinnan ja kertomusten vaikutuksesta, vaan liittyy sosiologi Uta Karsteinin havaintoihin, miten yhteiskunnalliset tapahtumat ja prosessit muovautuvat kokemuksiksi objektiivisten tosiasioiden ja niiden perheis-

sä ja suvuissa tapahtuvan muistelemisen ja työstämisen seurauksena. Seegers yhtyy myös Ulrike Jureitin ajatukseen, jonka mukaan sukupolven rakentaminen on julkisuudessa tapahtuva kommunikaatiotapahtuma, jossa yksityinen kokemus ja sen työstäminen ovat keskenään vuorovaikutteisia prosesseja. Hän viittaa myös muistikulttuurin tutkimuksen klassikkoihin, kuten Maurice Halbwachsian havaintoihin muistin ja muistamisen sosiaalisista sidonnaisuuksista.

Haastateltaviensa kertomuksia Seegers tarkastelee aitojen muistojen merkityksenantoprosesseina (Sinnbildungsprozeß), joihin kuuluvat perheen sisäiset prosessit ja vuorovaikutus ympäristön kanssa. Haastateltavien muistot ovat siten ennen muuta ”kerrottuja muistoja” (erzählte Erinnerungen). Seegers pyrkii korjaamaan sotaorpouden käsittelyssä korostunutta menestyneiden miesten kokemusten korostumista kysymällä myös julkisessa keskustelussa taka-alalle jääneitä, isänsä menettäneiden naisten kokemuksia. Hän liittyy siihen göttingeniläisen koulukunnan ajatukseen, että sukupolvi kokemuksena on viime kädessä kuviteltu yhteisö (imagined community), johon liittyminen on tunteeseen perustuvan trauman käsittelyä.

Tutkimus piirtää selvästi esiin erot isättömyyden merkityksestä liittotasavallan ja DDR:n välillä. Lännessä sotaorpouden käsittelyyn ovat vaikuttaneet sekä terapiasuuntausten korostuminen yhteiskunnassa että myös tietoisuuden kasvu sodan ja väkivallan vaikutuksesta lapsiin ja nuoriin. Sotaorvot eivät ole halunneet nähdä itseään vain uhreina; he ovat pohtineet, millaisia vaikutuksia sotaorpoudella on ollut heidän elämäänsä. Itä-Saksassa sotaorpoisuus on noussut keskeiseksi identiteettikysymykseksi vasta osana sitä laajaa muutosten sarjaa, jonka kommunismin romahtaminen 1989 sysäsi liikkeelle.

Myös valtion rooli oli olennaisesti erilainen idässä ja lännessä. DDR:ssä

valtiosta muodostui isällinen taho, joka pyrki hyvittämään sotaorvoille heidän menetyksensä muun muassa suosimalla heitä oppilasvalinnoissa varsinkin, jos sotaorvot voitiin nähdä fasismin uhreina. Natsien lapsilta etuisuudet kuten kouluruoka evähtiin. Sotaorvot olivat keskeinen rekrytointijoukko pioneeri-järjestöihin, jotka kilpailivat kirkkojen kanssa heidän sieluistaan. Sotalesket pyrittiin sijoittamaan Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeellä maaseudulle, jotta he voisivat elättää lapsensa. Monille maataloustyö oli kuitenkin vierasta ja nöyryyttävää. Sen sijaan sotaorvoille lapsille syntyi monessa tapauksessa kiitollisuutta valtiota kohtaan, mikä kuvastuu heidän sitoutumiseensa DDR:ään.

Lännessä tilanne oli toisenlainen. Sankarikultista haluttiin päästä eroon. Valtion rooliksi muodostui taloudellinen tuki. Kun isällistä valtiota ei ollut, keskeiseksi tavoitteeksi monille isättömille muodostui menestyminen työelämässä. Varsinkin ylioppilastutkinnon suorittaminen oli tärkeä kiitollisuuden osoitus äidille. DDR:ssä ura pioneereissa merkitsi monille samaa.

Isättömyys näyttäytyi Seegerin tutkimuksen valossa erilaisena ilmiönä eri aikoina. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen sotaorpoja koskenut lainsäädäntö oli puutteellinen, mikä tarjosi natsille mahdollisuuden luoda sen ympärille sankarikultti. He lanseerasivat ”ylpeän surun” (Stoltzer Trauer) käsitteen, jolla pyrittiin myös estämään sodanvastaisista mielialaa varsinkin, kun tiedot itärintamalta muuttuivat huolestuttaviksi. Sodan jälkeen vallitsi suuri pelko orpojen ”villiintymisestä” (Verwilderungsangst). Sodan aikana ja varsinkin sen jälkeen syntynyt lainsäädäntö pyrki siksi integroimaan orvot yhteiskuntaan ja suojelemaan heitä varsinkin suurten kaupunkien vaaroilta. Lainsäädäntö kuvastaa saksalaista pitkälle sukupuolittunutta käsitystä puolisoitten rooleista. Lasten tukemisen rinnalle muodostui myös naisten verkostoja, jotka

tähtäsivät äitiyden tukemiseen (Das Deutsche Mutterhertz). Nopeasti leskeksi jäämisen jälkeen solmittuihin uusiin avioliittoihin (Onkelehen) suhtauduttiin yleisesti nihkeästi, vaikka monet kertojat mainitsivat toiveensa nähdä äidin vielä kerran hymyilevän uuden isän myötä.

Seegers esittelee myös lasten traumakokemusten terapeuttista käsittelyä Anna Freudista lähtien. Hänen havaintojensa mukaan vasta 1960-luvulla tapahtui läpimurto sotakokemusten psykoterapeuttisen hoidon yleistymisessä. Lännessä Alexander Mitscherlichin *Vaterlose Gesellschaft* (1963) -tyyppinen kirjallisuus nosti kysymyksen huomion kohteeksi. DDR:ssä tällainen lähestymistapa puuttui ja monet sitä käsitelleet teokset jäivät sensuurin käsiin.

Haastateltavien kertomuksissa Seegers havaitsee monia samankaltaisuuksia. Äidin romahdus ja toisinaan pitkäänkin jatkunut avuttomuus ja voimattomuus korostuvat, samoin ambivalentti kuva kärsivästä mutta suojelevasta äidistä. Muistot isästä liittyvät usein konkreettisiin tilanteisiin tai esineisiin, kuten isän matkalaukkuun. Muistojen traumaattisuutta kuvastaa, että osalle kertojista vasta jokin myöhempi elämän kriisi, kuten oman lapsen kuolema, on nostanut esiin muistoja kaatuneesta isästä. Muisto isän kuolemasta liittyy monilla yhteen muiden sota-ajan traumojen (pako kotoa, karkotus) kanssa. Useilla kertojilla perheen elättäjän kuolema johti nopeasti taloudellisiin vaikeuksiin ja laskevaan sosiaaliseen asemaan; nälkä ja turvattomuus piinasivat monia perheitä konkreettisesti aina 1950-luvulle asti. Monille kertojille vahvin muisto liittyy tietoon isän kuolemasta, joten tapaan, jolla viesti välitettiin, ja sitä seuranneisiin välittömiin seurauksiin liittyy lähes kaikilla kertojilla erittäin vahvoja muistoja. Seegers nimittää näitä kokemuksia amerikkalaisen esikuvan mukaan ”salamamuistoiksi” (Blitzlicht Erinnerungen, flash bulb memories).

Lännessä muistelijat kertovat pe-
länneensä joutumista kasvatuslai-
toksiin. Tämän uhan eliminoimisek-
si monet isovanhemmat asettuivat
sotaorpojen perheiden tukijoiksi.
Sotaorpos vaikutti selvästi enem-
män naisten kuin miesten omaan
vanhemmuuteen: monet uraa luo-
neet naiset kertoivat motiivikseen
äidin kohtalon välttämisen. Äidit
puolestaan suhtautuivat puoliorpoi-
hin lapsiinsa tavallista suojelevam-
min. Monille äidin kuolema, histori-
alliset muutokset ja lisääntynyt toi-
sen maailmansodan kuvaus medias-
sa ovat uudestaan aktivoineet isään
liittyvät muistot.

Seegersin tutkimus on monessa
suhteessa äärettömän rikas ja mo-
nipuolinen analyysi isättömyyden
vaikutuksesta identiteetin muotou-
tumiseen historiallisena aikana. Kir-
jalla on paljon annettavaa myös sie-
lunhoidon ja diakonian tutkijoille.

ESKO M. LAINE
DOS., HELSINKI

JÜRGEN MARTSCHUKAT Die Ordnung des Sozialen: Väter und Familien in der amerikanischen Geschichte seit 1770. Campus Verlag: Frankfurt 2013. 474 s.

Jürgen Martschukat toimii Pohjois-
Amerikan historian professorina Er-
furtissa. Hänet tunnetaan aikaisem-
masta tuotannostaan paitsi saksai-
laisen Pohjois-Amerikan siirtolai-
suuden myös erityisesti kuoleman-
rangaistuksen tutkijana. Viimeksi
mainitusta teemasta hän on kirjoit-
tanut äidinkielellään kaksi monogra-
fiaa *Die Geschichte der Todesstrafe in
Nordamerika: Von der Kolonialzeit bis
zur Gegenwart* (2002) ja *Geschichte
der Todesstrafe vom 17. bis zum 19.
Jahrhundert* (2006). Näiden teemo-
jen lisäksi hän on käsitellyt yhdessä
Olaf Stieglitzin kanssa myös mies-
näkökulmaa ja sen metodiikkaa esi-
merkiksi historian metodia käsittele-

vässä, Campus-kustantamon mono-
grafiasarjassa julkaisemallaan teok-
sella *Geschichte der Männlichkeiten:
Historische Einführungen* (2008). Nyt
arvioitavana oleva teos liittyy vii-
meksi mainittuun tutkimusintres-
siin.

Yhteistä Martschukatin tuotan-
nolle on tarkastella ilmiötä pitkäl-
lä aikavälillä laajasta näkökulmasta
perspektiiviä tutkimuksen kulues-
sa vaihtaen. Tässäkin tutkimukses-
sa tarkastelu ulottuu Yhdysvaltojen
itsenäistymisestä nykyaikaan. Teok-
sessa on peräti 12 osin kronologis-
ta ja osin temaattista alalukua. Kro-
nologian päällekkäisyys ei aiheuta
ongelmaa, sillä kussakin pääluvus-
sa on eri päähenkilö. Johdannossa
Martschukat ilmoittaa tutkimuksen
syntyneen yli kymmenen vuoden
mittaisen tutkimuksen hedelmänä,
mistä myös teoksen laajuus kielii.

Tutkimuksen lähtökohtana ovat
amerikkalaiset perhearvot, jotka
heijastuvat kaikkialle yhdysvaltai-
seen yhteiskuntaan. Tavoite on kun-
nianhimoisen: piirtää amerikkalai-
sen ydinperheen historia erityises-
ti isyyden näkökulmasta. Martschu-
katin omien sanojen mukaan tutki-
muksessa on kyse sekä diskursseista
(perhettä koskevasta yhteiskunnal-
lisesta puheesta), toimintatavoista
ja niiden institutionalisoitumisesta
että perheen hallinnan käytännöis-
tä. Hän käsittelee perusteellisesti
muun muassa isähahmojen historiaa,
todellisia ja fiktiivisiä isiä, poliittis-
ia isiä sekä isyyshanteita Yhdysval-
tain historian eri kausina.

Historiallisessa yhteydessä käsi-
te ”ydinperhe” (Kernfamilie) tarkoittaa
Martschukatin kielenkäytössä
perhettä perustavana yhteiskunnal-
lisena ilmiönä, ei sosiologien paris-
sa syntynyttä, selvästi moderniin ai-
kaan liittyvää, kapearajaista ilmiötä.
Martschukat analysoi ennen muu-
ta sitä, miten ”ydinperhettä” hallittiin
ja millaisia muutoksia siinä tapahtui.
Tämä avaa näkökulman miestutki-
mukseen ja isyysskuvien analyysiin.
Kyse on tietoisesta rajauksesta, joka
perustuu siihen, että juuri isä oli se

henkilö perheessä, joka loi sosiaali-
sen järjestyksen normit, valvoi niiden
noudattamista ja siten suurelta osin
määritteli perheen muiden jäsenten
sosiaalisen tilan. Tähän isän historial-
liseen funktioon viittaa myös tutki-
muksen nimi.

Paternalismin kultakaudellakaan
isyys ei kuitenkaan ollut irrallinen il-
miö. Sitä määrittivät perhesuhteiden
ohella rotu, uskonto, varallisuus
ja siirtolaisuus, esimerkiksi lähtö-
maasta mukana tuodut arvot. Juu-
ri nämä muuttajat tekevät isyydes-
tä historiallisesti kiinnostavan tutki-
muskohteen.

Isän asema ei ole koskaan ollut
kiistaton: se asetettiin usein kyseen-
alaiseksi ja sen ympärillä kuohui var-
sinkin silloin, kun isyys oli ulkoisista
tai sisäisistä syistä heikoilla, kuten
sota-aikoina ja suuren laman keskel-
lä. Keskeisiltä osin siihen pohjautuva
järjestelmä kuitenkin säilyi. Loputto-
mien arkipäiväisten toistojen väli-
tyksellä perhe loi ja ylläpiti sosiaa-
lista järjestystä, johon sisältyivät ko-
ko ajan uudistumisen ja muutoksen
paineet ja uhka. Martschukatin ha-
vaintojen mukaan perinteinen per-
he säilyi hämmästyttävän pitkään
ideaalisena elämänmuotona, jonka
katsottiin parhaiten vastaavan ihmisen
tarpeita. Hegemonisena yksikönä
perhe hallitsi porvarillista elämää
aina 1970-luvulla tapahtuneeseen
feministisen liikkeen ja heteronormatiivisen
ydinperheen kyseenalaistaneiden
seksuaalivähemmistöjen näyttävän
yhteiskunnalliseen esiintuloon asti.

Tutkimus lähtee amerikkalaiseen
tapaan liikkeelle Yhdysvaltojen pe-
rustamisesta, mikä loi Martschuka-
tin mukaan pohjan amerikkalaisel-
le perhemallille. Siksi myös yrityk-
set muuttaa perhemallia merkitsi-
vät irtiottoa perustajaisien perhe-
käsityksistä. Teoksen ensimmäinen
luku tarkastelee heistä erityisesti
John Adamsia ja hänen perhesuhteitaan.
Muissakin pääluvuissa tekijä
piirtää tyyppiteltyjen miestoimi-
joiden ohella isyyksille myös vai-
mojen ja lasten avulla. Hän onnistuu